

“ולא לידי הלוואתם”

(מבט הלכתי ורעיוני על משיכת יתר)

אין כיום כמעט בית אב בישראל שאינו משתמש בשירותיו של בנק. חשבון עו"ש, פנקסי שיקים, הוראות קבע וכרטיס אשראי הם חלק בלתי נפרד ממשק הבית הישראלי. קצבאות הביטוח הלאומי, המשכורות ועוד תקבולים למיניהם נכנסים הישר לחשבון הבנק, וגם התשלומים השונים מתבצעים בדרך כלל ישירות בהעברה מחשבון לחשבון באמצעות הוראת קבע.

"הטבה" מיוחדת נותנים ללקוחותיהם הבנקים המסחריים בישראל: אפשרות למשיכת יתר – "אוברדרפט" בלע"ז. שלא כעמיתיהם בארה"ב ובאירופה זוכים הלקוחות הישראליים הפרטיים להטבה זו, המאפשרת להם למשוך כספים מחשבונם גם כאשר אין בו כסף. במקביל, ניתן לכל דורש כמעט "כרטיס אשראי", שבאמצעותו אפשר לרכוש מוצרים באשראי או בתשלומים ארוכי טווח בסכומים של אלפי שקלים. מתברר, שבמקרים רבים מאד מביאה ה"הטבה" הזו את משקי הבית למשברים כלכליים עד כדי קריסה מוחלטת. הרווח הזמני של קבלת האשראי חולף חיש מהר, ובמקומו נוצרת מצוקה המתגברת ככדור שלג. הבעיה היא מהותית גם מן ההיבט ההלכתי וגם מן ההיבט המוסרי, באשר בסופו של דבר מגיע נוטל האשראי למצב של אי יכולת עמידה בתשלומים, וחוסר אפשרות לפרוע את חובותיו. בכל ההיבטים של התופעה הזאת, נדון במאמר שלפנינו.

א. משיכת יתר – תופעה ותוצאותיה

אם נחפש הגדרה אחרת ל"משיכת יתר", נוכל לומר שאין זו אלא נטילת הלוואה מן הבנק. בשונה מהלוואות הניתנות על ידי קרנות גמ"ח, נושאת ההלוואה הזו ריבית גבוהה¹. למעשה מציע הבנק ללקוח "להיות על חשבון הבנק" כביכול, ולשלם על כך ריבית פעם בשלושה חדשים. "משיכת יתר" ביסודה נועדה ללקוחות עסקיים, הזקוקים לסכומים של כסף למטרת השקעה בסחורות או בעסקים. הבנק מציע להם להשתתף במימון ההשקעה, ולזכות למעשה בחלק מהרווחים, באמצעות הריבית שהוא נוטל. במדינת ישראל הפכו הבנקים את מושג משיכת היתר למעין קופה ענקית של הלוואה בריבית למשקי בית פרטיים, לא לצורך השקעות אלא לצורך רכישת מוצרים ושירותים. לא זו בלבד שהבנקים מאפשרים לקיחת אשראי, אלא שהם מעודדים את לקיחתו ומפתים את הלקוחות באמצעים שונים.

הלקוח המתפתה לפיתויי הבנק, רוכש מוצרים בסכומים שהם למעלה מיכולתו הכלכלית האמיתית והופך לבעל חוב לבנק. הפעולה הזו העניקה ללקוח "מרווח נשימה" חד פעמי בלבד. מכאן ואילך שוב חייב הוא להסתדר עם הכנסותיו הקבועות, ואין לו יותר שום תועלת ממשכת היתר. היתרה בבנק לעומת זאת ממשיכה להיות שלילית כל הזמן, וצוברת ריביות וריביות דריביות. בדרך כלל לאחר תקופה מסוימת שבה החשבון מתנהל בצורה מסודרת, ניאות מנהל סניף הבנק להעניק אשראי נוסף ללקוח. הוא מגדיל את תקרת משיכת היתר המותרת, ואף מספק לו כרטיס אשראי שבאמצעותו הוא יכול לרכוש מוצרים בתשלומים (לפעמים עד 36 תשלומים). הלקוח מרגיש משוחרר, רוכש טובין ושירותים בלא לשלם אגורה, ותוך כמה חודשים הוא מכפיל ומשלים את יתרת החובה שלו. התהליך נמשך תקופה מסוימת עד שמגיע יום ובו מנהל הסניף חדל להיות נחמד. הוא מודיע ללקוח שאין אפשרות לחרוג יותר, ושעליו לדאוג לכיסוי מלא של כל שיק שהוא מושך. כאן נכנס הלקוח למצוקה קשה: מצד אחד הוא חייב להזרים מזומנים לבנק כדי לא לחרוג, מצד שני הריבית מגדילה את משיכת היתר בסכומים גדולים, ומצד שלישי הוא גם צריך לחיות. הוא ניצב כעת מול שלש בעיות: מחיה שוטפת, כיסוי התחייבויות קודמות בשיקים ובכרטיסי אשראי וחוסר יכולת לחיות ברמה שבה היה חי כאשר קו האשראי היה פתוח.

בצר לו פונה ידידו לבקשת הלוואות. במקרה הטוב הוא נוטל הלוואות מגמ"ח, ומתחיל לעסוק בגלגולים. הוא נוטל מגמ"ח ומחזיר לבנק, ואחר כך נוטל מגמ"ח זה ונותן לגמ"ח אחר. חלק נכבד מההלוואות נאכל על ידי ריבית ה"אובר", והחלקים האחרים משמשים לקניות ורכישות שונות. מזמן לזמן גדל סכום ההלוואות, ולעומת זאת קטן כושר החזור. בסופו של דבר נשאר אותו אדם חייב סכום עצום לבנק, ימיו מתבזבזים על גלגולי גמחי"ם, חובותיו עצומים ואינם ברי תשלום, ובעיקר – אין לו כסף לצרכיו הבסיסיים. במקרה הגרוע הוא נגרר לשוק האפור, ושוקע עד צוואר בחובות ובצרות צרורות.

¹ אין אנו נכנסים בשלב זה לשאלת איסור ריבית. נצא בינתיים מנקודת הנחה שבעצם תשלום הריבית אין איסור למעשה. בהמשך הדברים נדון גם בשאלת איסור ריבית.

שמה יעלה על דעתך לומר שמציאות קשה זו היא רק באנשים מעוטי הכנסה? אין הדבר כך! אלא, ככל שההכנסה החודשית גבוהה יותר, כך גדולה יותר סכנת ההסתבכות. תקרת האשראי הניתנת על ידי הבנק נגזרת מן ההכנסה החודשית של בעלי החשבון. בעלי הכנסה גבוהה מקבלים אשראי גבוה, מנצלים אותו בדרך כלל עד תום, והופכים לבעלי-חוב בסכומים גבוהים מאד.

אם נעמיק להתבונן, נמצא שמתן האשראי מן הסוג הזה משעבד למעשה את הלקוח לבנק ומונע ממנו לצאת מהעניין. נגיד שהוא מחליט לחיות עם חשבון ולא לרכוש יותר באשראי: איך הוא מתחיל את החודש הבא? הרי הוא חייב לשלם את כל התשלומים, הריביות והעמלות וכו'? אז מחוסר ברירה הוא ניגש לבקש ממנהל הבנק אישור להגדלת התקרה של המשיכה, ואז שוב גדלות הריביות, ושוב בסוף החדש אין לו כסף לצרכיו – וחוזר חלילה.

ב. הגורמים לנטילת "משיכת יתר"

כפי שכבר הזכרנו, תופעת משיכת היתר ושימוש נרחב בכרטיסי האשראי אינה מיוחדת למגזרים מסוימים; היא מקיפה בתי אב רבים מכל שכבות ההכנסה והחברה. מכאן, שההיענות לפיתויי הבנק אינה נובעת בהכרח ממצב כלכלי דחוק.

שלא כבדורות עברו, הרי בדורנו נחשף כל אחד ואחד בקלות לכל מנעמי העולם. בהקשה אחת יכול כל גולש ל"הימצא" בתוך שוקי העולם, לראות ולחוש את כל מה שיש לעולם להציע, ולהתגרות. גם אם לא יטריח אדם את עצמו לגלוש באינטרנט, דואגים הבנקים באמצעות חברות האשראי לשלוח לו מדי חדש בחודשו חוברת עבת כרס ובה הצעות שקשה מאד לעמוד בפניהם. המוצרים מגיעים מייד, וגומרים לשלם עליהם כאשר הם כבר אינם קיימים. זה הוא פיתוי שקשה מאד לעמוד בו: המוצרים מוצגים (במקצועיות רבה) ככאלה שיביאו תועלת רבה, כסף מזומן אין צורך לשלם, ואפילו שיק אין צורך להוציא. להחזיק הנפשי לקניית המוצר גובר על הצורך בשיקול קר ובחישוב הוצאות עתידיות. ואם אין לך כרטיס אשראי – לא נורא, תשלם בכרטיס של חבר. ואם גם זה אינו בנמצא – יתפשרו אתך על הוראת קבע. כך בהדרגה מגיעים למצב שחלק גדול ולפעמים אף כל המשכורת החודשית "הולכת" על הוראות הקבע ותשלומי האשראי.

תסמונת האשראי באה בעיקר עקב ההיגררות לרכישת מוצרים או שירותים שאינם חיוניים לגמרי, ושכנסת ההכנסה האמיתית אין אפשרות לרכושם. אישור האשראי מהווה צירוף של פיתוי חזק עם אשליה של "יש כסף", ומשעבד את הלקוח למשך חודשים ארוכים.

חשוב לציין שרכישות היתר אינן במוצרים המוגדרים "מותרות" באופן ברור. עיקר הרכש מתבצע במוצרים הנמצאים בשטח האפור שבין החיוני לבין המיותר, וכוללים אביזרי נוחות שונים וכדומה. זוג צעיר שהכנסתו נמוכה, למשל, לא היה רוכש מייבש כביסה אילו היה נמנע ממנו אשראי – הוריו הסתדרו בלי זה גם עם כמה וכמה צאצאים. אבל כרטיס האשראי הביאו לרכוש את המכשיר, להיות חייב עליו, וגם להגדיל בכך את הוצאות החשמל החודשיות.

דוגמא נוספת: הורים למשפחה ברוכת ילדים הגיעו למצב של תשישות אחרי החגים. אילו לא היה מלון פלוני מציע להם חופשה חלומית בח"י תשלומים ללא ריבית, לא היה עולה בדעתם אפילו לצאת לחופשה כזו. הם כבר היו מוצאים איזו דירה בפרוטות באיזו עיר נידחת ונופשים לפי ממונם. אבל הבנק בנדיבותו העניק להם חלום לכמה ימים ונטל כלכלי לכמה שנים.

ג. ההיבט ההלכתי של משיכת יתר

המצב שהזכרנו כעת מביא לכך שלכאורה מצד ההלכה (עוד לפני שנדון באיסור ריבית) היתר נטילת האשראי הוא מפוקפק ביותר. אם בשיקול דעת מחושב מגיעים אנו למסקנה שיש סיכוי סביר שבסופו של דבר לא יעלה בידו לפרוע את חובותיו, הרי שמי שנפתה ונוטל מכנים עצמו לגדר של "לוה רשע ולא ישלם". לפנינו דבריו של רבי יהודה החסיד²:

מעשה באחד שהיה דל וחסר ולא היה רוצה לקבל צדקה, אמר האיך אקבל, הריני גוזל את העניים?³
אלא הלך ולווה מבני אדם, ונתנו לו על מנת להרוויח למחצה⁴, ויחזיר להם לזמן פלונית. והיה לוה מהרבה בני אדם ואינו פורע להם, ומלוה לו על אמונת שמים⁵ ולא היה פורע, ואמר: מה אפרע ואין

² ספר חסידים ס"י ש"ח.

³ כפי שנראה מדבריו של האיש הזה היה בלבו חשש שמה אין הוא רשאי ליטול מכספי צדקה. יתכן שחששו נבע מן העובדה שהכספים לא יועדו לצרכים החיוניים ממש, אלא רק לצרכים פחות חיוניים שעקב היותו "דל וחסר" לא היה באפשרותו להשיגם.

⁴ כלומר, נתנו לו בעסקא, דהיינו שמחצית הרווח שירוויח במעות ייתן למלוה. "היתר עסקא" הנהוג בהלוואות רגילות מבוסס על "עסקא" אמיתית, ויתכן שגם כאן הכוונה שהכסף ניתן לו בריבית על פי היתר עסקא.

⁵ כלומר, בלא עדים או שטר.

לי במה לפרוע? ועוד הלך ואמר: תלוו לי, אמרו לו: "לווה רשע ולא ישלם" (תהלים לז, כא), והוא אומר: מוטב שאהיה לווה ואם יהיה לי אפרע, ולא אקבל מן הצדקה ולא אהיה גזול עניים. נאמר עליו: (קהלת ז, טז) "אל תהי צדיק הרבה". ועוד שהוא **רשע למה לווה**, והוא יודע שאין לו הצלחה ולא יהיה במה לפרוע, ומתחלל שם שמים על ידו, ונועל דלת לפני לוויין...

תיאור זה של רבי יהודה החסיד תואם להפליא משפחות רבות בימינו: הכנסה מעטה וצריכה מרובה, הימנעות מנטילת צדקה וצבירת חובות שאי אפשר להחזירם. רבי יהודה החסיד מחדש שאותו אדם שנוטל הלוואות ומגלגל אותן מבלי שהוא יודע מהיכן יחזירן, נחשב לרשע כבר בשעת נטילת ההלוואה: "שהוא רשע, למה לווה...". הוא אינו חוסך במילים חריפות כנגד אותו לווה ומאשימו בחילול השם ובגרימת נזק לנצרכים אחרים. כדאי לשים לב שאין מדובר כאן באדם מושחת גרידא. מדובר כאן באדם שמרוב חסידותו אינו רוצה ליטול צדקה שמא יגזול את העניים, אלא שחסידות-שטות זו מביאתו בסופו של דבר להסתבך בחובות ולגזול באמת את אלה שהיטיבו עמו והלוו לו.

ביתר פירוט על צורת החיים שמביאה למצב זה, כותב בעל ה"חפץ חיים" בספרו "שם עולם"⁶:

...שנתרבה ההנהגה הגבוהה [הלוקסוס] בעוה"ד מאד מאד, ומן השמים אין מסכימים על זה. נוכידות שעיך הדבר הזה בא מכוח תאוות הכבוד, שכל אחד רוצה להידמות למי שלמעלה הימנו אף שאין בכוחו, וזהו היפך דעת התורה. ועל כן⁸ אין משיג האדם שפע כפי רצונו ללוקסוס [דאם יינתן לו, יגדל הלוקסוס יותר ויותר ואין סוף לדבר]. והיצר הרע אין מניח לאדם לחסר מן הלוקסוס מאומה, וממילא האדם הולך וחסר מדי יום ויום, עד שעל ידי זה לבסוף נעשה עני גדול וחסר לחם ובעל חוב גדול, ומוכרח לברוח מביתו מחמת החובות והעניות אפילו לקצווי ארץ, ובדעתו אולי תזרח שם שמש הצלחה עליו ויזכה לפרוע חובותיו ולשוב לביתו, וכמה פעמים עומד ומצפה על ההצלחה ואין עולה בידו, וכל בני ביתו רעבים וצמאים כמה שנים, וגם נתפרסם בעיר לגזול ועושק עבור חובותיו. וכמה פעמים מפני גדול דוחקו עושה שם גם כן כמה דברים שהם נגד התורה. ומי גרם לכל זה, שנעשה בזוי לפני התבל וגם לפני ה' אינו רצוי, האם לא יצר הלוקסוס **שפיתחו לדור בדירה נאה ביותר שלא לפי כוחו? וכן במלבושים ושאר דברים כהאי גוונא**, כדי שעל ידי זה ינחל כבוד הוא וכל בני ביתו כתאוות לבו? ולבסוף השביע את כולם בקלון וכלימה. וזהו שכר הלוקסוס בעולם הזה, לבד מה שיצטרך להשיב תשובה לעתיד לבא לפני אדון הכול על ממון אחרים שנשאר תחת ידו בעוול, ועל שאר עבירות שעבר על ידי הלוקסוס. ועל כן החכם עיניו בראשו, להתנהג בהוצאת ביתו בכל ענייניו, רק כפי ערך הרווח שלו ופחות מזה מעט, אולי תזדמן איזו עת שלא ירוויח כל כך, ובאופן זה לא יגע בממון אחרים ולא יצטרך להתנדוד בארץ רחוקה לעולם.

ניתן לתמצת את עניין זה לשלושה גורמים:

1. הרצון לרכישת מוצרים ושירותים שאינם לפי האפשרויות הכלכליות, הוא הגורם למשיכת היתר ולשימוש באשראי.
2. לפעמים מתוך טעות, גם מי שהוא נצרך באמת, לווה כספים ואינו נוטל צדקה. טעותו גורמת לו לבזבז יותר מדי, ולהגיע לאי יכולת עמידה בהחזרים.
3. מי שלווה יותר מיכולת ההחזר המשוערת נקרא "רשע".

ד. איסור ריבית

אין כוונתנו להאריך כאן בפרטי איסורי ריבית, אלא להזכיר בקצרה מה שנוגע לענייננו. כידוע, אסרה התורה להלוות לישראל בריבית. "ריבית קצוצה" היא תוספת המשולמת למלווה מהלווה בשכר המתנת מעותיו אצל הלווה. בגמרא הזכרה "עסקא", שהיא אופן שבו מותר ליטול רווח על המעות. הרעיון שבעסקא הוא, שהלווה מתעסק במעות גם בשביל עצמו וגם בשביל המלווה, והם מתחלקים ברווחים. על בסיס הרעיון הזה התקינו הקדמונים "**היתר עסקא**" שאין בו כל המרכיבים של עסקא אמיתית, אבל עדיין קיים בו הרעיון של שותפות מסוימת ברווחים.

כיום, משתמשים כל הבנקים המסחריים ב"היתר עסקא" גם לצורך מתן אשראי ללקוחות פרטיים לצורך ניהול משקי הבית. כל מי שמבצע משיכת יתר או קנייה בכרטיס אשראי במסלול "קרדיט", לווה למעשה כסף מן הבנק ומשלם לבנק ריבית. "היתר עסקא" אמור להסדיר את הבעיה הזו, אלא שדא עקא, לדעת פוסקים רבים אין היתר זה

⁶ חלק ב, קונטרס נפוצות ישראל, פרק ו.

⁷ כוונתו לתחרות ולמעמד החברתי.

⁸ כלומר, כיון שמן השמים אין מסכימים לזה, לכן אין מצליחים להשיג את מה שרוצים.

תופס במקרה שהכסף נלקח לצורך קניות שאינן עסקיות.⁹ כל מהותו של ההיתר היא, שהלווה מרוויח בכספו של המלווה, אבל כאשר הוא רוכש בכסף הזה מוצר לבית - איזו עסקא יש כאן? ומכאן, שיש במשיכת יתר חשש רציני של הלווה בריבית קצוצה הכרוכה באיסורי תורה.

ה. "עבד לווה לאיש מלוה"

הובטחנו שבעת שנשמור את התורה ואת מצוותיה: "והללויה גויים רבים ואתה לא תלווה" (דברים כה, יב). מאידך הוזהרנו, שבעת שלא נשמור את התורה ואת מצוותיה: "הוא ילווך ואתה לא תלוונו" (שם כה, מד). ולמדנו מכאן, שמצב שבו נזקק האדם ללוות מחבירו, הינו מצב של קללה ח"ו.

מעשה ייפלא מאוד בראותנו אנשים רבים כל כך, אשר מתווים לעצמם מלכתחילה דרך חיים המבוססת על נטילת הלוואות. ומה מכוונים הם כאשר הם אומרים בברכת המזון "ונא אל תצריכנו ה' א-להינו, לא לידי מתנת בשר ודם, ולא לידי הלוואתם"? אי אפשר להתחנן לקב"ה שלא יצריכם הלוואה מבשר ודם, אבל באותו זמן לבנות דרך חיים של נטילת הלוואות.

חז"ל השתמשו במקומות רבים בלשון הפסוק "עבד לווה לאיש מלוה", ואף קבעו הלכות מכוח המציאות הזו: לווה מן העבד ושחררו, מן האשה וגירשה - אין להן עליו כלום, **דלא ניחא ליה לשווייה נפשיה 'עבד לווה לאיש מלוה'** (בבא בתרא נא, א). ופירש רשב"ם שם שאנן סהדי שבטבע האדם ליתן הרבה מאד כדי שיוכל להסיר מעצמו את מצב העבדות הזה.

ו. תפקידם של הגמ"חים

הנצרך כיום לקבל סכום כסף בהלוואה, יכול להשיגה בקלות יחסית, בעשרות רבות של גמ"חים. ההלוואות הניתנות לאנשים פרטיים בקופות הגמ"חים המיועדים לכלל הציבור, הם בדרך כלל בסכומים שבין 500 דולר ל- 2,000 דולר, כשזמן ההלוואה הממוצע הוא כחצי שנה. היות וחלקם הגדול של הלווים זקוק לסכומים גדולים יותר, ולתקופה ארוכה יותר, אנו רואים אנשים רבים הלווים בו זמנית מגמ"חים רבים, ופורעים את חובותיהם על ידי נטילת הלוואות מגמ"חים אחרים, כשהם מקווים לפרוע מעט מעט את חובותיהם עד לפירעונם המלא. בד בבד עם התועלת הגדולה מרבוים של הגמ"חים, לא ניתן להעלים עין מתופעות שאינן רצויות שנגרמו בחלקן בעטיין של קרנות הגמ"ח הרבות:

1. אין תודעת חסכון

בקרב זוגות צעירים אנו מגלים התעלמות כמעט מוחלטת מחשיבה רצינית על עתידם, הן בנוגע לצורכי הפרנסה והן בנוגע לחסכונות. נראה כי גם לריבויים של הגמ"חים ישנה השפעה על דבר זה, היות ובזמן שהאדם יכול להשיג בקלות יחסית סכומי כסף גדולים לצרכיו, הרי הוא דוחה את המחשבה על העתיד בנימוק של "דיה לצרה בשעתה" (ברכות ט, ב), ולכשאצטרך למעות אלווה ואח"כ אקמץ מהכנסותי לפירעון החוב.

2. צריכת מותרות

אנו מוצאים, שגם מי שאין ביכולתו לקנות מותרות, לווה פעמים רבות כספים בגמ"חים על מנת לקנות. ואשר על כן ניתן להניח, שבהיעדר אפשרות קלה ונוחה להשגת הלוואות, היינו עדים ליותר פשטות וצניעות במחזורותינו. מובן הוא, שלמרות הנכתב אין אנו מבקשים להוריד מערכה של מצוות הלוואה, שפעמים והיא המעולה בקיום מצוות הצדקה. אולם במה דברים אמורים? כאשר הלוואה עוזרת למשפחה לטפל בחובות העבר, וזה נכון רק לאחר בלימה של יתרת החובות בהווה.

ז. נספח: פעילותו של ארגון "פעמונים"

הדברים הללו – אותם סקרנו במאמר – מיושמים למעשה בפעילותו של ארגון החסד "פעמונים", החותר להחזיר את המשפחות לחיים כלכליים עצמאיים בלתי תלויים בנדבות. הארגון שם לו למטרה להקנות לנזקקים, לאנשי הרווחה, לראשי הקהילות ולציבור הרחב יכולות כלכליות ונפשיות המאפשרות לכלכל בתבונה את החשבונאות המשפחתית. הסיוע, בממון ובידע, ניתן בדרכים רבות ומגוונות מתוך תכלית אחת: בסיום התהליך תעמוד המשפחה על רגליים יציבות כך שתוכל לקיים בעתיד בכוחות עצמה חיים כלכליים מאוזנים.

לפונים אליו מציע "פעמונים" את מיטב האמצעים תוך ציפייה שהנעזרים יגלו מוטיבציה משל עצמם לצאת מן המצוקה. מאות משפחות נחלצו כך ממעגל העוני. רבות מהן היו במצוקה כלכלית חמורה מאוד, עד כדי חובות של מאות אלפי שקלים. למשפחות אלה ולרבות אחרות הוענק ליווי צמוד במשך כל תקופת השיקום, שבסיומו הגיעו להבראה כלכלית.

⁹ ואמנם, כאשר הלוואה היא לרכישת נכס כגון משכנתא על דירה, יש להיתר עסקא בסיס במציאות, כי הרי יש ברכישה משום השקעה.

משפחה הבוחרת לפסוע בנתיב השיקום תעבור שלשה שלבי טיפול, בסדר הבא:

א. הבטחת העתיד - הגדלת ההכנסה המשפחתית באמצעות מציאת מקור פרנסה ועל ידי איתור קצבאות והקלות בתשלומים שונים, כל זה יחד עם הדרכה בצמצום ההוצאות העודפות.

ב. איזון ההווה - גיבוש תוכנית כלכלית פרטנית המאזנת בין ההכנסות ובין ההוצאות המשפחתיות. **תנאי בל יעבור הוא הפסקה מוחלטת של שימוש במשיכת יתר**, בכרטיסי אשראי ובשיקים דחויים.

ג. פתרון העבר - הענקת סיוע כספי בהחזרת חובות העבר.

הארגון מקדיש מאמץ רב להנחלת רעיונותיו בציבור. נציגיו נושאים הרצאות בקהילות שונות ומקיימים ימי עיון מיוחדים לאנשי מקצוע בתחום הרווחה, לרבנים ולעובדים קהילתיים. בכינוסים אלו מצביעים הדוברים על מאפיינים העלולים להביא להידרדרות ומציעים דרכי התמודדות.